

УДК 343.9

Іван Васильович КРІЩАК,

*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем досудового розслідування,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3530-4269>;*

Дар'я Олександрівна ФОМЕНКО,

*курсантка 3 курсу факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

**СТОСОВНО АКТУАЛІЗАЦІЇ ПІДРУЧНИКА
«КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ. ЗАГАЛЬНА
ЧАСТИНА» ЗА ЗАГ. РЕД. ПРОФ. О. М. ЛИТВИНОВА
(2020): ПОБАЖАННЯ ЩОДО НАСТУПНИХ
НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

Великі/високі смисли науки кримінального права можна досягнути з допомогою невтомної праці, коли в результаті багатьох відкриттів вдасться побачити/зрозуміти щось набагато більше, ніж було до цього часу. Цю галузь права дано досягнути не кожному, тому велика заслуга у процесах відмінного її вивчення належить викладачу, який допоможе донести основні смисли/ази всього кримінально-правового. Якщо кримінальне право – це математика/ бухгалтерія юриспруденції, тоді наскільки слід бути обачному, точному й обережному, щоб не схибити, не помилитись, адже на наших плечах відповідальність за долю людини, яка предстала/предстане перед Законом про кримінальну відповідальність/КК та судом; щоб не втратити віру у Справедливість. Можна сказати, що кримінальне право слід знати подібно тому, як лікар розбирається в анатомії людини, коли філософія не пройде, а кожен м'яз, кісткова тканина має свою назву на латині. Лише тоді можна по справжньому оперувати у сфері юриспруденції і, вибудовувати багато її нових смислів і значень.

Цього разу в об'єктив і поле нашого зору потрапив підручник: «Кримінальне право України» за загальною редакцією О. М. Литвинова (2020 року) [1]. Даний огляд допоможе зупинитися/сконцентруватись на найбільш основних акцентах/концептах.

Слід насамперед зазначити, що автори підручника заглиблюються у термін «уголовное право», що бере свої начала з Давньої Русі, коли за суспільно-небезпечні діяння треба було відповідати головою, адже найсуворішою була страта (с. 3).

Треба пам'ятати, що кримінальне право охороняє суспільні відносини від протиправних посягань, тому людина повинна бути піддана покаранню за свої зlodіяння, згідно із Законом про кримінальну відповідальність (с. 4). В цьому випадку кримінальне право подібне Янголу Охоронцю, що охороняє людину/суспільні відносини від злих діянь/злочинних посягань.

Заслуговує на увагу визначення поняття кримінального права у доктринальному значенні. Так, кримінальне право як наука – це система поглядів, ідей, концепцій і теорій щодо сутності злочину, покарання, їх взаємного співвідношення, чинного кримінального закону й практики його застосування, перспектив розвитку, а також історії національного кримінального права та права зарубіжних країн (с. 5).

Викладання кримінального права передбачає розкриття соціально-політичного сенсу та юридичного змісту кримінального закону, взаємозв'язку складових його норм та інститутів, оволодіння методами їх наукового аналізу. У процесі вивчення кримінального права студенти, слухачі й курсанти поглиблюють знання про зміст і тенденції розвитку правової системи, кримінально-правової політики України на сучасному етапі, можливості й межі кримінально-правової боротьби зі злочинністю. Викладання кримінального права має на меті формування глибоких теоретичних знань і набуття на цій основі міцних навичок і вмінь, необхідних їм для ефективного виконання завдань, покладених на різні підрозділи та служби правоохоронних органів і судів (с. 6).

Предмет кримінального права значною мірою визначає завдання кримінального права, які визначено в статті 1 КК України, а саме: правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля та конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру й безпеки людства, а також запобігання злочинам (с. 7).

З формулювання статті 1 КК України видно, що на перше місце ставиться охоронна функція кримінального права, що є головним завданням, заради реалізації якого воно й існує. За своєю суттю це завдання кримінального права є традиційним і практично мало залежить від політичного устрою держави, особливостей його

економіки, ідеології тощо. Кримінальне право у кінцевому результаті для того й існує, щоб властивими йому специфічними засобами здійснювати захист суспільних відносин від злочинних посягань (с. 8).

Слід пам'ятати про чотири найважливіші функції кримінального права охоронну, регулятивну, запобіжну та виховну (с. 8–9).

На особливу увагу в цьому ключі заслуговують заохочувальні норми, які спонукають особу: а) активно протидіяти злочину та злочинцю (необхідна оборона, затримання особи, яка вчинила злочин тощо); б) відмовитися від доведення до кінця розпочатого злочину або відновити порушене благо (добровільна відмова від вчинення злочину, добровільне та своєчасне повідомлення органам влади про злочин та активне сприяння в його розкритті тощо) (с. 9).

Завдання кримінального права реалізуються через кримінально-правову політику, що визначає: 1) основні принципи та положення боротьби зі злочинністю методами кримінального права; 2) коло суспільно небезпечних діянь, що визнаються злочинними; 3) перелік діянь, які підлягають декриміналізації; 4) характер караності діянь; 5) підстави й умови звільнення від кримінальної відповідальності та покарання; 6) напрямки правозастосовної діяльності; 7) ефективність норм та інститутів кримінального права; 8) вплив на правову свідомість і правову культуру населення (с. 10).

Статтею 62 Конституції України цей принцип сформульовано через презумпцію невинуватості: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду». Принцип вини корінням сягає положень Римського права: «Nullum crimen, nulla poena sine culpa» («Немає злочину, немає покарання без вини»). Оскільки невинне заподіяння шкоди характеризується відсутністю вольової ознаки, це виключає настання відповідальності. Кримінальне право України виключає так зване об'єктивне ставлення, тобто відповідальність за наслідки, що настали, без наявності вини. (с. 11).

Таким чином, відповідальність особи за свої вчинки ґрунтується не лише на тому, що всі діяння попередньо пройшли через її свідомість і волю в зіставленні з різними аспектами навколишньої дійсності й стали виразом її суб'єктивних намірів, бажань та інтересів (с. 11–12).

У літературі справедливо підкреслюється, що «призначення покарання – це обрання судом на підставі положень кримінального закону і в порядку, передбаченому КПК України, виду і міри покарання, що визначається з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого

злочину та обставин, що його пом'якшують чи обтяжують, яке є необхідним і достатнім для виправлення особи та запобігання новим злочинам» [2, с. 176].

Межі адміністративного та кримінального права визначаються характером і спрямованістю цих заборон: адміністративно-правові норми забороняють учинення адміністративних правопорушень, а кримінально-правові – злочинів. У першому випадку за порушення заборони застосовується адміністративне стягнення, у другому – кримінальне покарання. Крім того, треба вказати, що межа між адміністративним правопорушенням і кримінально-карним діянням є дуже рухливою й динамічною через те, що суспільство не стоїть на місці й постійно розвивається. Отже, зміни соціально-економічних умов, удосконалення політичної системи та становлення громадянського суспільства можуть зумовити необхідність криміналізації адміністративних правопорушень або навпаки, відмовитися від кримінального переслідування (декриміналізувати) й перевести діяння в розряд адміністративних правопорушень (с. 16).

Кримінологія як галузь юриспруденції є найтісніше взаємопов'язаною з кримінальним правом. Саме кримінальний закон містить юридичну характеристику злочинів та осіб, які їх вчинили, що кладеться у підґрунтя вивчення злочинності, особистості злочинця, причин та умов злочинності й питань її профілактики (запобігання). Своєю чергою, кримінологія надає інформацію про рівень злочинності, її структуру та динаміку, перевіряє ефективність профілактичних заходів та указує на тенденції розвитку злочинності, що дозволяє визначити ефективність дії кримінально-правових норм, скоригувати кримінально-правову політику на рівні як правотворчості, так і правозастосування. Тісний взаємозв'язок кримінології та кримінального права проявляється і в соціології кримінального права, завдання якої полягає в з'ясуванні того, наскільки часто, яким чином і чому злочинність обумовлюється соціальними чинниками (с. 17).

Харківська школа кримінального права завжди була і залишається на висоті, завдяки достойним учням, продовжувачам школи своїх вчителів. Курсантські колективи Харківського національного університету внутрішніх справ добре пам'ятають і досі з доброзичливістю згадують методики викладання кримінального права такими викладачами як: А. В. Байлов, А. А. Васильєв, Ю. А. Вапсва, Д. Ю. Кондратов та багато інших знаних викладачів.

Вважаємо, що вивчення кримінального права шляхом формування коротких запитань та відповідей сприятиме кращій сконцентрованості уваги курсантів та студентів, подібно як у послідовності, що сьогодні видає пошукова система Google або анотація до будь-якої наукової статті. Крім того, потребують свого створення великі збірники задач з кримінального права з готовими варіантами відповідей, що допоможе посилити практичну складову навчального курсу. Підручники у схемах і таблицях з кримінального права особливо необхідні зараз для кращої візуалізації та повинні містити уявні/наочні приклади, що сприятиме кращому вивченню/засвоєнню кримінального права. Також потрібні аббревіатурні скорочення слів і термінів, що часто повторюються, щоб посібник був компактним, не просто академічним курсом, а своєрідною книгою-конспектом, що допоможе найкраще підготуватися до іспиту та зайняти високі посади у ланках/органах державної влади й управління.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

2. Музика А. А., Горох О. П. Інститут призначення покарання: поняття і загальна характеристика. Право України. 2011. № 9. С. 174–183.